

JAN JONK, SHAKESPEARE-VERALER

Jan Jonk, *Vluchtig als een Droom: Fragmenten uit de Volledige Werken van William Shakespeare*, Breda: Papieren Tijger, 2005. (ISBN 90-6728-182-4), 264 pp. Met CD. € 20.

Als iets de aandacht krijgt binnen de vertaalwetenschap dan zijn het wel de verschillen die er kunnen bestaan tussen de vertalingen van een enkele brontekst. Zo kan een regisseur vragen om een bewerking van Shakespeare die hoofdzakelijk begrijpelijk is voor een groot modern publiek. Sommige vertalers kiezen voor een eigen, soms politieke versie van de toneelschrijver. Het succesvolste voorbeeld van de afgelopen jaren moet wel Tom Lanoyes en Luk Percevals *Ten Oorlog* zijn, waarin uitgerekend de vele Engelstalige uitdrukkingen typerend zijn voor de eigentijdsheid van de adaptatie. ("A horse! Mijn fokking kroon voor maar één paard").¹ Deze tekst mag dan letterlijk genomen betrekkelijk ver afstaan van het origineel, zijn vernieuwingsgezindheid voor taal en genre en de enthousiaste ontvangst komen misschien toch aardig in de buurt van Shakespeares werk. Met de algemene popularisering van Shakespeare lijkt vooral dit soort vertalingen, gericht op de doelcultuur, aftrek te vinden, maar ook naar de meer traditionele versies blijft vraag. Binnenkort kunnen we weer zo'n vertaling verwachten. Jan Jonk heeft het groots aangepakt en komt met niets minder dan de volledige werken in het Nederlands, waarbij hij zeer brongericht te werk is gegaan. Het laatst voltooide totaalproject staat op naam van Courteaux en dateert alweer van eind jaren '60.²

Jonk, die al eerder *Beowulf* vertaalde, heeft onlangs als voorproefje een verzameling van door hem gekozen en vertaalde fragmenten uitgebracht. In de inleiding geeft hij zijn visie op het vertalen van Shakespeare. Daarna volgen passages uit alle 40 werken van Shakespeare, voorafgegaan door een korte samenvatting van het betreffende toneelstuk of gedicht, soms met extra commentaar over een specifiek taalprobleem waar hij tegenaan liep. Ook bevat het boek een cd met passages in het vroegmodern- en modern Engels en het Nederlands, voorgelezen door Jonk zelf.

Jonk heeft een uitgesproken mening over vertalen waarbij onvoorwaardelijke trouw aan de originele tekst het wint van de aandacht voor de lezer van nu. Zijn bekommernis om de bron begint al bij de moderne Engelse uitgaven van Shakespeare, zoals Arden en Oxford. Hun gestandaardiseerde en eigentijdse spelling geven volgens Jonk de indruk dat Shakespeare net zo makkelijk te lezen is als het Engels van vandaag, terwijl het tegenovergestelde waar is; "het gros van de ruim 23.000 verschillende woorden die Shakespeare gebruikt, heeft een andere

betekenis dan in het Modernengels.” Elders beweert Jonk dat “ieder woord in het 16e eeuwse Vroegmodernengels óf een andere betekenis had dan nu, óf andere associaties opriep, óf een andere gevoelswaarde had - maar meestal alle drie tegelijk.” “Proberen te begrijpen wat er staat” vraagt daarom om een “objectieve, wetenschappelijke [benadering] waarbij nauwelijks plaats is voor eigen interpretatie of voorkeur.” Het mag dan ook niet verbazen dat elke weglating en elk eigen verzinsel van de vertaler, en ook het afwijken van de poëtische vorm uit den boze is. In dit licht is het wel opvallend dat Jonk toegeeft dat er vrijwel geen teksten zijn overgebleven die door Shakespeare persoonlijk geschreven zijn, dat er verschillende versies van de toneelstukken naast elkaar bestaan en dat er onduidelijkheid is over wat precies uit Shakespeares creatieve geest is ontsproten en waar sprake is van samenwerking met collegae, met andere woorden, dat er helemaal geen zuivere brontekst is. Jonk lijkt regelmatig de paradox van zijn houding ten opzichte van het origineel te bevestigen met de verzuchting dat het vertalen van de complete werken ook eigenlijk een onmogelijke opgave is.

Gedreven door een meer dan 25 jaar durende, niet aflatende passie voor Shakespeares poëzie heeft Jonk dan toch zijn Nederlandstalige versie bijna af. Met veel van zijn vaak essentialistische veronderstellingen heeft hij het bepaald niet makkelijk voor zichzelf gemaakt. Toch mag aan de hand van de fragmenten in *Vluchtig als een Droom* geconcludeerd worden dat hij er in hoge mate in is geslaagd zijn beloftes na te komen, want uit verreweg de meeste regels blijkt grote metrische nauwkeurigheid en historisch taalgevoel. Zo vertaalt hij het afwijkende niet-beklemtoonde einde van “To be, or not to be, that is the question” precies zo met “kwestie”: “Zijn of niet zijn, dat is eigenlijk de kwestie,” dit, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Courteaux’s “Te zijn of niet te zijn, dat is de vraag” of Komrijs “Er zijn - of er niet zijn, is het probleem.” “Unkindness,” een belangrijke term in *King Lear*, suggereert “onvriendelijkheid” in het modern Engels, maar de oudere betekenis “tegennatuurlijk” is veel beter op zijn plaats volgens Jonk, zeker als het gaat om de dochters die *tegen hun natuur* in handelen. Een vergelijkbaar principe gaat op voor de titel *Vluchtig als een Droom*, wat eigenlijk een vertaling is van Prosperos woorden in *The Tempest* “[...] we are such stuff / as dreams are made on.” Het ligt voor de hand om het woord “stuff” met “stof,” te vertalen, maar deze Nederlandse interpretatie dekt niet de vroegmoderne niet-materiële lading van het Engelse woord dat hier, volgens Jonk, bedoeld wordt, vandaar zijn vertaling: “In wezen is ons zijn / vluchtig als een droom.” Dit voorbeeld laat tevens zien dat Jonk, ondanks de veronderstellingen in zijn inleiding, zich niet al te hard vastklampt aan het origineel, wat de Nederlandse tekst ten goede komt. Dat geldt ook voor “If music be the food of love,” de prachtig weergegeven openingsregels van *Twelfth Night* (*Carnaval, of zo*, in Jonks vertaling):

Als liefde leeft op zangen en muziek,
 speel door, meer, veel, steeds meer, dat ik van lust
 haast wee word en door haar zelf onderga.

Jonks creativiteit blijkt ook uit de woorden van de Reifiguur in *Koning Hendrik V*:

Verplaats u in verbeelding naar een uur,
 Waarop kruipgefluister en stikduisternis
 Het hol gewelf vult van het wereldrond.

Een enkele keer laat Jonks taalgevoel het afweten - zo is het de vraag of de titel *Het Katje Getemd*, ondanks de woordspeling met de naam Katherina en "ka," dezelfde gevoelswaarde oproept als *The Taming of the Shrew*. Jonk zegt dat hij bij "feeks" associaties heeft die niet kloppen met zijn beeld van Katherina, maar welke laat hij ons niet weten. Dit toont vooral aan dat, in tegenstelling tot Jonks opvatting, persoonlijke interpretatie onvermijdelijk is bij het vertalen en "objectief" en "wetenschappelijk" alleen als zeer rekbare begrippen toegepast kunnen worden in het metier. In sonnet 138 wordt het woord "vainly" in de regel "Thus vainly thinking that she thinks me young" vreemd genoeg en ietwat onelegant vertaald met lachen: "Ik ben, zo lach ik, volgens haar nog jong." En, in hetzelfde gedicht, bij "O love's best habit is in seeming trust" zit Jonk met een loze toevoeging als "dat weet men toch" na "Liefde is in schijn het best" er zowel metrisch als poëtisch toch een beetje naast. Maar dit zijn slechts kleine minpunten.

Als alles volgens plan verloopt, kunnen wij eind 2006 Jonks interpretatie van de volledige werken verwachten. Dan kunnen we ook lezen wat het resultaat is van zijn, naar eigen zeggen, grootste struikelblokken zoals "fair is foul and foul is fair" en "Doubt thou the stars are fire" (Hamlets liefdesverklaring aan Ophelia). De fragmenten voorspellen veel goeds. Het is daarom jammer dat Jonk er in zijn introductie alles aan doet de beginnende lezer van Shakespeare te ontmoedigen door te suggereren dat eigenlijk alleen specialisten het oorspronkelijke werk enigszins kunnen begrijpen. In plaats van een enthousiasmerende noot over bijvoorbeeld Shakespeares creatieve omgang met conventies geeft *Vluchtig als een Droom* ons als motto het opgeheven vingertje van T.A. Birrell: "de student 'moet zich realiseren dat de taal van Shakespeare geen modern Engels is - het is in feite een nog moeilijkere taal dan die van *Beowulf*,' " een gemiste kans, want de vertalingen zelf smaken absoluut naar meer.

Lieke STELLING

NOTEN

- 1 Tom Lanoye en Luk Perceval, *Ten Oorlog*, Amsterdam: Prometheus, 1999, p. 370.
- 2 Gerrit Komrij begon in 1988 met zijn vertaling van de complete werken, maar voltooidde zijn project niet.